Structura discursului religios din cadrul cultului creştin ortodox

Maria-Mihaela DĂRESCU

The discourse has a structure different from other types of discourses. It comprises a series of elements that are not present in other discourses (i.e. the sign of the holy cross, saying a prayer, the existence of a particular way of addressing, a.s.o.). These specific elements contribute to the success of the discourse, leads to establishing a better contact between the deliverer and the receiver and facilitates putting into practice of the religious teachings delivered to the receivers. In our work, we shall present the structure of the religious discourse present only within the Christian Orthodox cult.

În cadrul cultului creştin ortodox întîlnim discursul religios sub forma predicii. Termenul de *predică* provine din cuvîntul latinesc *predico, -are, -avi, -atum*, care înseamnă „a face cunoscut, a spune cu glas tare, a spune de faţă cu alţii, a lăuda" (Branişte, 2001: 384). Predica din cadrul cultului ortodox este, aşadar, o modalitate prin care se face cunoscută învăţătura Mîntuitorului Iisus Hristos. Ea a fost definită drept „un mijloc clasic de a trezi în sufletele credincioşilor setea de liturghie şi dorinţa de a cunoaşte profund şi complet sensurile tainice ale vieţii harismatice" (Cristescu, 1950: 137).

Dacă la început propovăduirea avea ca scop convertirea păgînilor la creştinism, astăzi scopul ei este de a-i menţine şi de a-i întări pe credincioşi în dreapta credinţă. Propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu este o poruncă dată de către Hristos Sfinţilor Apostoli înainte de înălţarea Sa la cer, cînd le-a spus: „mergînd învăţaţi toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh" (Matei 28, 19). Această misiune de vestire a cuvîntului lui Dumnezeu este îndeplinită de Sfinţii Apostoli imediat după pogorîrea Duhului Sfînt, „stînd Petru cu cei unsprezece, a ridicat glasul şi le-a vorbit…" (Faptele Apostolilor 2, 14). Încă din prima zi a Bisericii creştine, Sfinţii Apostoli au îndeplinit porunca dată de Hristos, iar astăzi această misiune este continuată de către preoţii sfintelor altare.

Atît lucrările de omiletică, cît şi cele de retorică îndeamnă la scrierea discursului înainte ca acesta să fie ţinut. Prin scrierea discursului, oratorul amvonului îşi organizează mai bine ideile, foloseşte termenii adecvaţi în vederea accesibilizării informaţiilor transmise auditoriului. Sebastian Chilea spunea că „predicatorul se formează scriind (…). În faţa hîrtiei şi cu pana în mînă, spiritul întîrzie cu folos la orînduirea ideilor şi examinarea lor, se verifică, se încordează, se destinde sau se

BDD-A77 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.106 (2026-02-01 07:23:11 UTC)

avîntă, se revizuieşte, adică este supus la o disciplină severă, de care nu dispune vorbirea" (Chilea, 1958: 188). Următoarea etapă este legată de memorarea ideilor discursului, pentru a se evita improvizaţiile.

Discursul religios se deosebeşte de celelalte discursuri şi prin faptul că prezintă o structură aparte, cuprinzînd o serie de elemente care nu apar în alte tipuri de discurs (de exemplu, însemnarea cu semnul sfintei cruci, rostirea unei rugăciuni, existenţa unei formule de adresare specifice etc.), care contribuie la succesul discursului. În cele ce urmează vom prezenta structura discursului religios din cadrul cultului creştin ortodox.

Orice discurs religios rostit în timpul Sfintei Liturghii se află în strînsă legătură cu pericopa evanghelică sau cu activitatea sfîntului pe care Biserica îl sărbătoreşte la momentul respectiv (de exemplu, *Iubirea aproapelui*, predică ţinută la Duminica a 25-a după Rusalii, a Samarineanului milostiv; *Mîndrie şi smerenie*, predică ţinută la Duminica a 33-a după Rusalii, a Vameşului şi a fariseului; *Predică la Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel* ţinută în ziua de 29 iunie, zi în care Biserica ortodoxă Română îi sărbătoreşte pe cei doi Apostoli etc.[1]). Citirea pericopei evanghelice este urmată, de regulă, de rostirea discursului religios. Discursul trebuie să corescundă cerinţelor de moment ale auditoriului, întrucît este rostit în cadrul comunităţii de credincioşi şi se adresează acestora. Înainte de începerea predicii, de regulă, atît preotul cît şi credincioşii prezenţi în biserică se însemnează cu semnul sfintei cruci, însemnare însoţită de formula specifică ortodoxiei „în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh". Prin această rostire şi acest gest oratorul amvonului se distinge de oratorii altor tipuri de discurs şi dovedeşte în acelaşi timp „că este un trimis şi slujitor al Domnului şi vorbeşte în numele Său" (Petrescu, 1977: 176).

De regulă, predicile încep fie cu un ***citat*** *din Sfînta Scriptură* - de exemplu, la duminica Tomii: „pentru că M-ai văzut Tomo, ai crezut. Fericiţi cei ce n-au văzut şi au crezut", Ioan 20, 29) (Gheorghescu, 2000: 123), fie cu un *fragment din cărţile de cult* - de exemplu: la Duminica Lăsatului sec de brînză, a Izgonirii lui Adam din rai (vezi Păcurariu, 2000: 259): „venit-a postul, maica curăţiei, osînditoarea păcatului şi vestitoarea pocăinţei, petrecerea (purtarea) îngerilor şi mărturisirea oamenilor"- Stihoavna de la Utrenia primei zile din post etc.) sau *din cuvintele unui Sfînt Părinte*. Oratorul amvonului trebuie să aibă în vedere ca citatul să fie în concordanţă cu tematica predicii.

După însemnarea cu semnul sfintei cruci şi rostirea citatului urmează ***formula de adresare***, care trebuie să fie specifică discursului religios din cadrul cultului creştin ortodox. Ca formule de adresare amintim: „Fraţi creştini!" „Dreptmăritori creştini!" „Iubiţi credincioşi!" etc. Acestea pot fi întîlnite atît în discursurile scrise, cît şi în cele orale. Formula de adresare variază în funcţie de context şi de receptorii prezenţi (predica de la înmormîntare va avea ca formulă: „Îndurerată familie!", iar cea de la cununie: „Iubiţi miri!"), realizînd apropierea sufletească între oratorul amvonului şi credincioşii prezenţi; modul în care este rostită

[1]Vezi Păcurariu, 2000.

BDD-A77 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.106 (2026-02-01 07:23:11 UTC)

„influenţează asupra stării credincioşilor” (Petrescu, 1977: 178). Formula de adresare nu apare doar la începutul discursului, ea putînd fi întîlnită şi în alte părţi ale discursului, cu scopul de a menţine treze interesul şi atenţia auditoriului.

Introducerea sau ***exordiul*** constituie partea de început a discursului. Sfîntul Vasile cel Mare definea introducerea astfel: „ceea ce este temelia pentru o casă, scaful pentru un vapor (…) acelaşi lucru mi se pare că este această scurtă introducere pentru toată construcţia psalmilor” (Vasile cel Mare, 2002: 13); am putea spune că reprezintă „temelia” discursului religios, motiv pentru care trebuie să fie în acord cu ceea ce oratorul va prezenta. Scopul introducerii este de a pregăti receptorii pentru discurs şi de a le trezi curiozitatea prin anticiparea discuţiilor, prin anunţarea unor teme de actualitate, prin apelul la istorioare, prin intermediul întrebării retorice etc. (de exemplu: „În calendarul Bisericii noastre ortodoxe, Duminica, aceasta, a V-a după Paşti, e numită Duminica Samarinencii. Sînt sigur că mulţi v-aţi întrebat: Cine este această Samarineancă? Cum de a ajuns atît de celebră, cînd nici măcar numele nu i se cunoaşte? Cine este această anonimă contemporană cu Mîntuitorul, ca din zecile, sutele de mii contemporane anonime, să fie amintită tocmai ea? Ce a făcut ea ca să merite să intre în istorie, să fie pomenită de-a lungul veacurilor şi să i se consacre chiar o zi din calendarul bisericesc?” (Plămădeală, 1989: 185). Cicero relevă principalele defecte ale exordiului pe care oratorul trebuie să le evite: „să nu fie banal, comun, comutabil, lung, depărtat de cauză, deplasat, contrar regulilor” (Cicero, 1973: 78).

Literatura de specialitate[2] vorbeşte despre mai multe tipuri de introducere: simplă, insinuantă, măreaţă şi vehementă. Oratorul poate apela la o *introducere simplă*, cînd se adresează unor creştini care frecventează regulat slujbele bisericii, sau la o *introducere insinuantă*, pentru a atrage şi a cîştiga interesul auditoriului, procedînd asemenea Sfîntului Apostol Pavel, care spunea: „cu iudeii am fost ca un iudeu, ca să dobîndesc pe iudei; cu cei de sub lege, ca unul de sub lege, deşi eu nu sînt sub lege, ca să dobîndesc pe cei de sub lege… tuturor toate m-am făcut ca, în orice chip să mîntuiesc pe unii”(I Corinteni 9, 20, 22). *Introducerile vehemente* se folosesc atunci cînd „auditoriul nu este potrivnic vorbitorului, spre deosebire de *exordiul insinuant*, cînd nu există o potrivire de păreri şi convingeri între vorbitor şi ascultători” (Băjău, 2004*:* 181). *Introducerile solemne* se recomandă în cadrul discursurilor de la sărbătorile împărăteşti (de exemplu, la Naşterea Domnului, Învierea Domnului etc.), la sfinţi, precum şi la diferite evenimente din viaţa parohiei (de exemplu, la vizita ierarhului în parohie etc.).

Un alt moment în prezentarea discursului îl constituie **anunţarea temei**. Lucrările de omiletică subliniază necesitatea anunţării temei, a subiectului despre care se va vorbi. Tema discursului se află în strînsă legătură cu pericopa evanghelică care a fost citită (de exemplu, la Duminica a II-a după Paşti, a Sfîntului Apostol Toma, „Această duminică fiind dedicată Sfîntului Toma, mă voi referi mai mult la această a doua parte a pericopei evanghelice şi la acest Apostol

[2] Vezi Petrescu, 1977: 180-187; Băjău, 2004: 178-182; Movilă, 1996: 38-40.

BDD-A77 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.106 (2026-02-01 07:23:11 UTC)

intrat în mentalitatea comună ca Toma «necredinciosul»)" (Mihoc, 2001: 14). Deşi oratorul poate folosi atît propoziţii afirmative, cît şi negative, practica omiletică le recomandă pe cele afirmative „dintr-o necesitate psihologică şi pedagogică" (Petrescu, 1977: 195).

După anunţarea temei urmează ***discursul propriu-zis***, care constituie ca întindere partea cea mai însemnată din cadrul discursului. „Tratarea reprezintă însăşi hrana duhovnicească dorită şi aşteptată, pe care nu o pot primi de la oricine" (Băjău, 2004: 189). În această parte a discursului se explică, se expune tema, se argumentează şi se combat învăţăturile greşite. În cadrul predicii, preotul poate explica diferite noţiuni noi întîlnite în conţinutul pericopei evanghelice (de exemplu, în predica Duminicii a 22-a după Rusalii, a Bogatului nemilostiv şi a săracului Lazăr, oratorul poate explica auditoriului fie noţiunile *porfiră* şi *vison* („se îmbrăca în porfiră şi vison" - Luca, 16,19)[3], fie termeni folosiţi de ei înşişi în expunerea lor („Răspunsul nostru va fi cel mai simplu cu putinţă. E vorba, fără îndoială de o minune. Ce este o minune? Este ceva ce se întîmplă împotriva legilor fireşti, împotriva legilor naturale…") (Plămădeală, 1989: 262). Predicatorul trebuie să cunoască nivelul de pregătire al auditoriului, dar şi capacitatea de receptare a acestuia. În acţiunea de explicitare, preotul trebuie să dea dovadă de o bună pregătire teologică, de o vastă cultură generală şi de un deosebit tact pedagogic.

Expunerea temei are ca prim obiectiv prezentarea pericopei evanghelice şi adaptarea ei la nevoile societăţii contemporane, pentru o mai bună înţelegere a noţiunilor expuse. Referindu-se la acest aspect, pr. Vasile Mihoc spunea: „Tabloul pildelor (parabolelor) este luat întotdeauna din viaţa de toate zilele. Aşa este situaţia şi cu tabloul pildei din Evanghelia de astăzi. Un tablou pe care, de altfel, îl întîlnim atît de des în lumea noastră: fii care nu au nevoie de părinţi, ci numi de banii şi averea lor; fii pentru care plecarea în lume este mai bună decît casa şi familia părintească, fii care nu ştiu decît să risipească uşor şi repede ceea ce părinţii au adunat cu multă greutate şi în timp îndelungat…" (Mihoc, 2001: 232) În acest sens, oratorul amvonului aduce textul evanghelic în contextul actual. Prezentarea trebuie să respecte anumite condiţii: să fie clară pentru a putea fi înţeleasă, să fie logică a putea fi reţinută, să fie adevărată adică în concordanţă cu învăţătura Sfinţilor Părinţi, să fie adaptată puterii de înţelegere a credincioşilor şi să nu dureze prea mult.

Orice discurs are ca scop convingerea auditoriului, adică determinarea acestuia să adere la ideile prezentate de către emiţător. Pentru aceasta, oratorul însuşi trebuie să fie convins de cele afirmate. Dacă în alte tipuri de discurs convingerile oratorilor pot fi „mimate", în discursul religios acest lucru este mai greu de realizat. Oratorul amvonului va reuşi să convingă doar dacă cuvintele sale sînt rezultatul unei trăiri interioare, a unei puneri în practică a învăţăturii transmise. Uneori, oratorii amvonului apelează la istorioare[4], la relatarea unor întîmplări din viaţa proprie, pentru a-şi convinge auditoriul de realitatea celor afirmate.

[3]Vezi Păcurariu, 2000: 165.
[4] Vezi Plămădeală, 1989: 183.

BDD-A77 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.106 (2026-02-01 07:23:11 UTC)

Complexitatea procesului de convingere variază de la un context la altul. Dacă oratorul se adresează unui auditoriu receptiv, dornic să asculte şi să-şi însuşească cele prezentate de emiţător, efortul depus de orator este doar de sistematizare a noţiunilor prezentate; în schimb, dacă se adresează unui auditoriu cu concepţii diferite de cele ale predicatorului, acesta îşi va construi discursul în aşa fel încît să întărească argumentele proprii şi să înlăture convingerile interlocutorilor, cu scopul de a-i determina să adere la ideile prezentate. De regulă, oratorul unui discurs din cadrul liturghiei are un auditoriu care este deja convins de adevărurile comunicate, scopul fiind de actualizare si de sistematizare a acestor învăţături de credinţă.

După prezentarea discursului propriu-zis urmează ***încheierea*** sau ***peroraţia***. Încheierea discursului ,,este tocmai partea în care oratorul, printr-o mai mare înflăcărare, se încordează cu tot sufletul, pentru ca să învingă de tot şi să obţină ceea ce dorea cu înfocare în tot timpul vorbirii”[5]. Acum are loc o scurtă recapitulare a ideilor principale şi adresarea îndemnului de a pune în practică învăţăturile primite. Spre deosebire de alte tipuri de discurs, cel religios se încheie, de regulă, cu o scurtă invocaţie către divinitate, în numele interlocutorilor, sau cu o întrebare. Prin rugăciunea rostită se cere ajutorul lui Dumnezeu, a Maicii Domnului şi a Sfinţilor pentru a pune în practică învăţăturile: ,,Doamne şi Stăpînul vieţii mele, … duhul curăţiei, al gîndului smerit, al răbdării şi al dragostei dăruieşte-l mie” (Păcurariu, 1989: 382). Încheierea discursului printr-o întrebare invită la meditaţie, la reflecţie: ,,Îl respectăm şi Îl iubim îndeajuns pe Învăţătorul şi Domnul nostru încît să trecem neîntîrziat la fapte?”, ,,Eşti tu cu adevărat creştin?” (Mihoc, 2001: 30).

Pentru a-şi atinge scopul dorit, discursul religios nu poate fi ţinut la întîmplare, ci trebuie adaptat la ortodoxie (Gordon, 2001: 105), la ascultători, la orator şi la realităţile lumii contemporane. Adaptarea la ortodoxie presupune ca discursul ţinut de la amvonul bisericii să fie în acord cu învăţătura de credinţă. Adaptarea la ascultători cere ca discursul să fie construit în funcţie de nivelul de instrucţie şi de educaţie religioasă a acestora. Pentru că în biserică nu există un auditoriu omogen sub aspectul capacităţilor intelectuale, preotul trebuie să rostescă un discurs adaptat majorităţii prezente. Adaptarea la sine însuşi se referă la ,,conştientizarea predicatorului asupra propriilor posibilităţi şi limite” (Gordon, 2001: 104). Un alt factor care contribuie la atingerea scopului predicii îl constituie adaptarea discursului la realităţile lumii contemporane, la contextul socio-cultural, la contextul în care este rostit discursul religios (de ex., la botez, la cununie, la înmomîntare etc.), întrucît ,,atenţia ascultătorilor nu poate să urmărească decît o dezvoltare care porneşte de la ceva actual, cunoscut, trăit şi de înaltă valoare pentru ei” (Chilea, 1967: 72). În acest sens, conchidem prin cuvintele unui mare orator religios, mitropolitul Antonie Plămădeală: ,,lumea de astăzi a început să vrea altceva, vrea argumente, vrea logică, vrea o desfăşurare de idei, stil sobru şi căutat nu se mai mulţumeşte cu retorici ieftine şi cu floricele” (Plămădeală, 1984: 163).

[5] M. Fabius Quintilian, apud. Petrescu, 1977: 215.

BDD-A77 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.106 (2026-02-01 07:23:11 UTC)

Bibliografie

Izvoare

Biblia, 1990, tipărită sub îndrumarea şi cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfîntului Sinod, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti

Gheorghescu, Chesarie, 2000, *În dar aţi luat, în dar să daţi*, Editura Almaron, Rîmnicu Vîlcea

Mihoc, Vasile, 2001, *Predici exegetice la duminicile de peste an*, Editura Teofania, Sibiu

Păcurariu, Mircea, 2000, Predici la duminici şi sărbători, la praznice împărăteşti şi ale Maicii Domnului, ale Sfinţilor şi la Sfinţii români; predici ocazionale şi la înmormîntări, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti

Plămădeală, Antonie, 1989, *Tîlcuri noi la texte vechi*, Sibiu

Lucrări de referinţă

Băjău, Ion, 2004, *Omiletica specială*, Editura Universitaria, Craiova

Branişte, Ene, Branişte, Ecaterina, 2001, *Dicţionar enciclopedic de cunoştinţe religioase*, Editura Diecezană, Caransebeş

Cicero, Marcus Tullius, 1973, Opere alese, vol. I, ediţie îngrijită de G. Guţu, Editura Univers, Bucureşti

Chilea, Sebastian, 1958, *Predicatorul*, „Mitropolia Olteniei", nr. 3-4

Chilea, Sebastian, 1967, *Consideraţii omiletice actuale*, „Ortodoxia", nr. 1

Cristescu, Grigorie, 1950, Predică şi predicator în vremea noastră, „Studii Teologice", 1950, nr. 3-6

Gordon, Vasile, 2001, Bunul nume al propovăduitorului, condiţie sine qua non a reuşitei predicii, "Teologie şi viaţă", nr. 1-6

Movilă, Mitu, 1996, *Retorică,* Editura Chemarea, Iaşi

Petrescu, Nicolae, 1977, *Omiletica, Manual pentru seminariile teologice*, Editura IBMBOR, Bucureşti

Plămădeală, Antonie, 1984, *Vocaţie şi misiune creştină în vremea noastră*, Sibiu

Vasile cel Mare, 2002, *Comentariu la Psalmi,* traducere de Olimp N. Căciulă, Editura Anastasia, Bucureşti

BDD-A77 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.106 (2026-02-01 07:23:11 UTC)